

Psihologia poporului român: Copia imperfectă a unui prototip irealizabil

(The Psychology of the Romanian people: The imperfect copy of an unaccomplishable prototype)

VASILE CERNAT

Universitatea "Petru Maior" din Târgu-Mureș, N. Iorga St. 1, Târgu-Mureș, 540088, Romania

The recent book written by Daniel David has attracted the unanimous support and appreciation of Romanian psychologists, who consider that this work uses a sound theoretical and methodological apparatus and represents an important manifest of modern Romanian psychology. Contrary to this positive view I argue that "The psychology of the Romanian people" is marred by important errors that undermine its scientific value and create a dangerous situation for the Romanian science. Specifically, I criticize the reliance on controversial works, the biased presentation of historical and contemporary psychological issues, crucial theoretical omissions, and irreparable methodological flaws.

Keywords: Psychology of Romanians, Imperfect copy of Romanians

Note:

The article is a part of a debate about Daniel David's monography about psychology of Romanians, in the Journal of Science Policy and Scientometrics (Revista de Politică a Științei și Scientometrie), No. 4/2015:

- Iacob, L. (2015). Daniel David's approach of Romanian's psychology. A new approach? (Daniel David, Psihologia poporului român. O abordare aparte?).

- Cernat, V. (2015). The Psychology of the Romanian people": The imperfect copy of an unaccomplishable prototype (Psihologia poporului roman. Copia imperfectă a unui prototip irealizabil).

- David, D. (2015). Answers to Iacob (2015) and Cernat (2015)'s reviews of psychology of Romanians About good science and its ethics [Răspunsuri recenziilor lui Iacob (2015) și Cernat (2015) asupra monografiei psihologiei românilor (David, 2015). Despre știință și etica ei.

Psihologia poporului român (PPR) se dorește un proiect de anvergură istorică, profesorul David asumându-și sarcina de a crea un „profil psihologic comprehensiv” al poporului român, care să ne „emancipeze psihocultural” în scopul integrării cu succes în spațiul euroatlantic. Autorul susține că cele

mai importante concluzii ale cercetării reprezintă „cunoaștere validată științific”, iar afirmațiile sale sunt întărite de lideri ai celor mai mari facultăți de psihologie din țară. Aceștia ne asigură că PPR folosește cele mai noi modele teoretice și cele mai riguroase metode de analiză, iar concluziile sunt atât de puternice încât ar trebui „acceptate ca atare” (Iliescu, 2015). Spre deosebire de colegii mei, consider că valoarea științifică a PPR este compromisă de importante erori și denaturări și că girarea acestora de către liderii psihologiei românești creează o situație periculoasă pentru spațiul științific și cultural național. În continuare, voi prezenta succint câteva dintre problemele PPR care justifică această viziune critică.

I. Deformarea unor realități istorice și contemporane. Pentru a justifica ideea că o psihologie a românilor este atât posibilă, cât și necesară, profesorul David prezintă incorect realități istorice și contemporane. De exemplu, ne informează că psihologia socială ar reprezenta finalul fericit al evoluției preocupărilor despre psihologia popoarelor: „Istoria sintagmei și domeniului psihologiei popoarelor (Völkerpsychologie) este lungă și complicată, cu suișuri și coborâșuri, încheiată, în final, cu apariția domeniilor moderne ca psihologia socială...” În realitate, după cum remarcă și *Enciclopedia de Psihologie Socială*, nucleul de bază al disciplinei s-a format independent și oarecum chiar

împotriva speculațiilor wundtiane cu privire la Völkerpsychologie (Franzoi, 2007). Profesorul David mai susține că trebuie să avem o psihologie a românilor deoarece psihologii contemporani sunt foarte interesați de expresii precum „psychology of Americans” sau „psychology of Italians”. Ne asigură că o „lucrare monografică de acest tip se înscrie perfect în paradigma domeniului”. În realitate, o simplă căutare prin bazele de date internaționale ne arată că, în ultimii ani, cercetătorii nu s-au grăbit să publice lucrări științifice cu asemenea titluri.

Lucrurile stau astfel, deoarece pentru majoritatea autorilor contemporani, psihologia popoarelor reprezintă o filă compromisă și uitată a trecutului. PPR admite existența unei percepții negative, dar afirmă că un rol esențial în formarea acestei imagini l-a jucat „propaganda de război [care] a făcut uz de clișeu superiorității unor popoare/națiuni în raport cu altele”. În realitate, propaganda nu a apărut din neant, iar partea compromițătoare este că un rol esențial în această privință l-au jucat tocmai anumite teorii științifice și importanți oameni de știință. Nu putem detalia aici, dar astfel de teorii au jucat un rol crucial în promovarea unor politici de eugenie, sterilizare forțată, anticăsătorii mixte sau antiimigrație.

II. *Folosirea unor lucrări acuzate de rasism științific*. Și, în prezent există câțiva cercetători care se agață cu încăpățănare de fantomele acestui trecut compromis. Din nefericire, profesorul David se folosește din plin de lucrările lor. Omite, însă, să ne spună că cercetători precum Richard Lynn (pe care îl citează de 18 ori) sau Philippe Rushton au fost adesea acuzați că promovează o agendă rasistă (vezi, de pildă, Sussman, 2014). Mai mult, deși lucrările acestora sunt puternic contestate, PPR le recomandă ca reprezentative pentru cele mai importante dezvoltări din domeniul inteligenței. Afirmă, la un moment, dat că ideile lor au fost criticate, dar lasă să se înțeleagă că au fost chestiuni minore, depășite ulterior.

În realitate, situația e foarte compromițătoare. Varianta scurtă a poveștii este că Lynn a propus conceptul de coeficient de inteligență națională (CIN), a clasificat 185 de state în funcție de acest CIN, după care s-a folosit de diferențele constatate pentru a explica o multitudine de fenomene (Lynn și Vanhanen, 2002). Însă, metodologia folosită de Lynn se abate nepermis de mult de la standardele de bună practică din domeniu. Printre altele, acesta a recurs la o selecție subiectivă a rapoartelor existente (excluzându-le pe cele care sugerau un CI mai ridicat în țările africane) și a inclus rezultatele unor teste cu bias cultural evident. Deoarece a găsit date doar pentru aproximativ jumătate din cele 185 de țări, pentru

restul a făcut estimări, folosindu-se de metode simpliste, cum ar fi media scorurilor țărilor vecine. Asta în condițiile în care multe eșantioane din țările pe baza cărora s-au făcut estimările erau pur și simplu ridicole. De pildă, CIN-ul unei țări africane s-a bazat pe rezultatele a 48 de copii de la o școală pentru persoane cu handicap mental din Spania (Wicherts și colab., 2010).

Motivul pentru care Lynn și colegii săi încalcă flagrant normele de bună practică în cercetarea științifică devine mai clar, dacă analizăm background-ul lor ideologic. Cercetările lui Lynn au fost sponsorizate de *Pioneer Fund*, o organizație extremistă creată în 1937 pentru a încuraja reproducerea celor mai reușite exemplare ale rasei albe și pentru a finanța studii asupra eredității și eugeniei. În conformitate cu scopurile sponsorului său, Lynn susține că, pentru a proteja zestrea genetică a speciei noastre ar trebui să descurajăm reproducerea în rândurile anumitor clase sociale, cum ar fi săracii. În plus, Lynn coeditează *Mankind Quarterly*, revistă peer-review caracterizată drept revistă rasistă și cu simpatii naziste (vezi Billig, 1979) și publică, în *American Renaissance*, o revistă a mișcării pentru supremația albilor care atrage negatori ai Holocaustului, promotori ai eugenismului și neo-naziști.

După ce subliniază importanța lucrărilor acestor autori, preluându-le necritic conceptele și datele, când să interpreteze CI-ul foarte scăzut al romilor, profesorul David ne anunță, din senin, că „trebuie spus foarte clar că știința psihologică modernă refuză, în baza evidențelor, nu ideologic, interpretări cu tentă rasială și discriminatorii cu referire la diferențele de inteligență dintre diverse grupuri etnice”. În acest sens, PPR citează un celebru raport din 1996 al *Asociației Psihologice Americane* despre care uită să ne informeze că – atenție maximă! – a reprezentat o reacție fermă împotriva unei cărți sponsorizate de *Pioneer Fund* și bazată, în mare parte, pe cercetările lui Lynn! În acest raport, cei mai importanți specialiști americani au spus, cât se poate de clar, că diferențele intergrupale trebuie interpretate cu maximă precauție și că într-o societate democratică, fiecare individ trebuie judecat după propriile merite, nu după media grupului din care face parte (Neisser et al., 1996).

Abdicări asemănătoare de la principii anti-reificatoare și antiorganice asumate neconvingător se regăsesc în mai multe locuri în volum. De exemplu, deși PPR folosește teorii și scale psihologice, cât se poate de diferite, uneori chiar conflictuale, profesorul David consideră că datele analizate formează un profil psihologic armonios,

organic, făcând, în acest sens, o analogie foarte grăitoare cu abilitatea terminatorului T-1000 de a-și reconstitui corpul dezintegrat. În mod similar, găsește natural să compare extensiv concluziile sale cu ale unor autori, care și-au exprimat punctele de vedere, cu mult timp în urmă, ca și cum, peste veacuri, ar exista un fir continuu al psihologiei poporului român. În fine, cu toate că profesorul David afirmă clar că valorizarea diferențelor interculturale este o atitudine reprobabilă, recurge, în mod repetat, la judecăți de valoare ale profilului psihologic al românilor.

III. *Apelul la autoritate și prezentarea trunchiată a literaturii de specialitate.* Deși profesorul David afirmă că nu pune nimic deasupra a ceea ce este demonstrat cu date credibile, există multe situații în care acordă prioritate autorității, nu calității. Astfel, acceptă necritic relevanța rezultatelor lui Lynn pe motiv că au generat cercetări publicate în reviste de top. Am văzut, deja, cât de îndoienică este calitatea acestor rezultate. Într-un mod similar, prestigiul revistei *Science* este folosit pentru a conferi legitimitate întregului volum: „Proiectul de față a fost gândit în anul 2005, când Terracciano și colaboratorii săi au publicat în prestigioasa revistă *Science* un studiu major...Publicarea articolului în revista *Science* arată interesul major al comunității științifice pentru această temă...Chiar în revista *Science* (Terracciano et al., 2005), se vorbește simplu și fără complexe și ocolișuri despre canadieni, australieni etc., prin prisma unor atribute psihologice ca extraversiunea sau agreabilitatea, comparabile între astfel de populații, și despre caracterul național (national character)”. Și profesorul Ticu consideră esențial acest aspect: „analizele din categoria celor prezentate în volumul Psihologia poporului român. Profilul psihologic al românilor sunt acceptate de comunitatea științifică și considerate foarte valoroase, fiind publicate în jurnale de prestigiu internațional. Exemplul revistei științifice *Science*, una dintre cele mai prestigioase la nivel internațional (impact factor 31.47, în 2013!), este relevant din acest punct de vedere” (Ticu, 2015).

Punerea în plin plan și invocarea repetată a prestigiului unei reviste este împotriva normelor de bună practică în cercetarea științifică, acestea impunând evaluarea critică a meritelor fiecărui articol în parte. Dacă ne-am baza doar pe prestigiul revistelor, am risca situații ridicole, deoarece chiar și revistele cele mai prestigioase publică rebuturi. E suficient să amintim articolul din *The Lancet* (factor de impact 39,21) publicat de Wakefield, care a dat aripi mișcării antivaccinare. În ultimii 10 ani, doar revista *Science* a descris mai mult de 200 de astfel de cazuri.

Însă, în contextul de față, abordarea critică se

impunea cu atât mai mult cu cât articolul lui Terracciano a generat numeroase controverse. Astfel, chiar în *Science* au fost publicate două intervenții foarte critice. Unul dintre reproșuri vizează faptul că articolul se vrea reprezentativ pentru 49 de culturi, dar folosește eșantioane mici, care variază între 39 și 351 de participanți, cu o medie de 80 de participanți per cultură. Un alt reproș privește relativitatea standardelor la care se raportează membrii anumitor culturi, când răspund la întrebările testelor. O persoană de 180 de cm, care este înconjurată de persoane de 160 de cm, se va considera înaltă; dar, o persoană de 180 de cm care este înconjurată de persoane de 200 de cm se va considera scundă. Trebuie să fim foarte atenți când comparăm astfel de răspunsuri.

Trebuie spus că Terracciano are grijă să prezinte limitele și controversele generate de cercetările sale și să afirme clar că nu există vreun consens în privința rezultatelor. De asemenea, Terracciano folosește cu grijă termenii. Încă din prima frază a articolului din *Science* ne spune că prin caracter național înțelege stereotipuri naționale și nu modifică sensul acestei expresii, în funcție de context. În schimb, PPR utilizează conceptul de caracter național fie în sens clasic, fie în sensul propus de Terracciano, fie în sens de ideal psihocultural. În fine, este crucial de subliniat că în articolul din *Science* Terracciano nu tratează, în principal, despre comparații între profilurile de personalitate ale popoarelor! O face doar în alte lucrări, unde afirmă și lucruri care șubrează cauza unei psihologii a popoarelor: „din cauza limitărilor potențiale determinate de folosirea eșantioanelor nereprezentative, datele la nivel de cultură trebuie interpretate cu precauție”. Diferențele dintre profilurile de personalitate ale diferitelor culturi „sunt foarte mici în comparație cu diferențele dintre indivizii aceleiași culturi...95% din variație este intraculturală și doar 5% interculturală” (Terracciano și McCrae, 2006). Pe scurt, Terracciano, chiar dacă are idei și metode controversate, este un cercetător care prezintă corect riscurile asociate demersurilor sale și punctele de vedere ale autorilor care îl contestă. În schimb, PPR ne prezintă o variantă cosmetizată pentru a crea impresia că *Zeitgeistul* psihologiei contemporane se potrivește perfect acestui proiect.

Prezentarea trunchiată a realității, fără o vorbă despre punctele slabe ale teoriilor și instrumentelor folosite, induce în eroare cititorii și în alte privințe. De pildă, pe baza rezultatelor la un test de inteligență emoțională - *Emotional Quotient Inventory* - PPR concluzionează că, la nivelul trăsăturilor cardinale, românii au o capacitate mai ridicată decât a americanilor de a crea prime impresii pozitive. Însă,

nu spune nimic despre proprietățile tehnice ale instrumentului. Există studii care arată că structura factorială propusă de creatorii studiului nu este reprodusă, când se folosesc metode mai bune de analiză (Palmer et al., 2003), dar și studii care sugerează că acest test nu reprezintă o măsură validă a inteligenței emoționale (Grub & McDaniel, 2007).

De asemenea, PPR extrage concluzii despre nivelul de violență al românilor exclusiv pe baza unor cercetări despre rolul temperaturii medii și al masculinității/feminității: „aceste două atribute combinate fac ca violența politică organizată în România să fie scăzută”. Trece complet peste faptul că există studii care aruncă o umbră de îndoială asupra unor astfel de relații și ignoră variabile cheie, care au generat mii de cercetări în ultimul deceniu (e.g., structura piramidei demografice, crizele economice, migrația etc.).

IV. *Aparat metodologic neadecvat*. Profesorul David ne asigură că folosește cele mai stricte standarde metodologice, identificând atributele cardinale cu ajutorul „generalizărilor statistice”. Afirmările sale sunt întărite de profesorii Sava și Iliescu, care consideră că PPR face chiar exces de zel în această privință. În realitate, în PPR nu găsim nici măcar unele standarde minimale. De pildă, manualul APA, ediția a 6-a, spune clar că standardele minimale impun folosirea intervalelor de încredere. Tot APA afirmă, prin celebrul raport al *Task Force for Statistical Inference*, că mărimea efectului trebuie să fie asociată și ea unui interval de încredere pentru a nu crea impresia eronată că valoarea pe care o obținem pe baza eșantionului este aceeași cu cea pe care o estimăm la nivelul populației. Cu toate acestea, și în ciuda faptului că scopurile cercetării sale impun standarde mult mai pretențioase decât ale uneia obișnuite, profesorul David nu oferă intervale de încredere nici pentru medii și nici pentru mărimile efectelor. De ce?

Consider că un rol important îl joacă anumite percepții eronate. Astfel, autorul afirmă că „reține cu greutate în analiză – ca atribute cardinale – efecte semnificative statistice (generalizabile la populația din care s-a extras eșantionul; cu valoarea $p < 0,05$)”. De fapt, aici se face o confuzie, extrem de importantă prin consecințele sale, între generalizabilitate teoretică (generalizare la nivelul unei teorii, specifică demersurilor experimentale și care presupune o populație necircumscrișă temporal și spațial) și generalizabilitate statistică (care necesită eșantioane aleatorii reprezentative ale unor populații precis circumscrișe spațial și temporal). În plus, este important să știm că semnificația statistică nu ne informează despre probabilitatea ca studii viitoare să

obțină rezultate similare (Cumming a demonstrat că repetarea de 25 de ori a aceluiași experiment conduce la valori p foarte diferite, variind între 0,001 și 0,76) dar și că, la pragul de semnificație ales de David, intervalele de încredere ale mediilor pentru care calculează testele de semnificație statistică se suprapun (Cumming și Finch, 2005).

În altă parte, după ce oferă o definiție clasică a testului psihologic ca „măsură riguroasă și standardizată a unui eșantion de comportament”, profesorul David ne informează că „testul măsoară atributul psihologic așa cum este acesta”. De fapt, eșantionul introduce prin definiție un grad de incertitudine cu privire la parametrii populației. Cu referire la judecățile din secolul trecut cu privire la psihologia românilor, în PPR se afirmă că „dacă erai familiar cu viața la țară și cu marile direcții europene, luând în calcul că și aspectele tradiționale sau europene erau la rândul lor destul de omogene, puteai identifica, uneori relativ corect, unele atribute psihoculturale esențiale ale românilor, chiar fără eșantioane reprezentative.” În fine, convingerea autorului că soliditatea concluziilor extrase de dânsul este echivalentă cu o probabilitate foarte ridicată a replicării lor viitoare, se exprimă prin repetarea de 12 ori a expresiei „studiile viitoare pot să întărească sau să nuanteze forța validității concluziilor formulate aici”.

În ansamblul lor, citatele de mai sus sugerează că profesorul David este o victimă a celebrei *legi a numerelor mici*. Această lege susține că mulți psihologi comit eroarea de a crede că legea numerelor mari se aplică și la numere mici, adică tind să presupună că eșantioanele mici reproduc fidel caracteristicile populației, să subestimeze mărimea intervalelor de încredere, să supraestimeze semnificația statistică și să posede încrederea, nejustificată, că odată ce au obținut un rezultat semnificativ, au șanse mari să-l identifice și în replicări ulterioare ale studiului (Tversky și Kahneman, 1971). Exact ce se afirmă în mod repetat în PPR.

Lucrurile nu se opresc însă la nivelul unor simple erori sau confuzii. Deși scopul dânsului este să facă generalizări statistice, profesorul David apără cu înverșunare utilizarea unor eșantioane mici și nereprezentative: „O extremă este lipsa de apreciere a oricăror rezultate care nu se bazează pe eșantioane reprezentative dintr-o populație. Aceasta este o înțelegere limitată a științei de astăzi. Există cumva vreun studiu (sau mai multe care să-l replice) pe vreun eșantion reprezentativ pentru populația de *Homo sapiens*, care să ne spună ce structură anatomică avem? ... adesea nici nu este nevoie de

eșantioane reprezentative ... Atributele psihologice (de exemplu, existența inteligenței și relația acesteia cu creativitatea), care vizează aspectele-cheie din psihologia umană sunt adesea de factura atributelor anatomice (de exemplu, existența inimii și relaționarea acesteia cu alte elemente din sistemul circulator), astfel că în teoriile propuse referitor la ele structura socială este, uneori, mai puțin importantă.”

Am menționat, deja, că cele mai multe studii nu folosesc eșantioane reprezentative, deoarece sunt interesate de generalizări teoretice nu de generalizări statistice. Cum PPR este interesată de ultima categorie, este important să înțelegem adecvat problema reprezentativității. Deși problema este una tehnică, voi încerca să o analizez într-un limbaj intuitiv, pentru a fi accesibilă cât mai multor cititori.

Nu e nevoie să mănânci o oală de supă ca să îți dai seama că supă e stricată. Pe de altă parte, nu poți estima temperatura medie din România doar prin citiri ale temperaturii la Joseni, în Harghita, deoarece, spre deosebire de supă din oală, uniformă din punct de vedere al gustului, în România există variații semnificative ale temperaturii medii de la o regiune geografică la alta. Cu alte cuvinte, dacă variabilitatea e minimă (e.g., un atribut e prezent în populație în proporție de 99,99%) e suficient un eșantion mic pentru a extrage niște concluzii potențial folositoare. Pe de altă parte, dacă variabilitatea este mare, cum e cazul analizelor efectuate de profesorul David, lucrurile se schimbă radical. De pildă, la o proporție de 50% a unui atribut, un eșantion aleatoriu de 100 de persoane îți oferă o marjă prea largă, de $\pm 10\%$, fiind nevoie de 1000 de persoane pentru o valoare de circa $\pm 3\%$ și de un eșantion de 10.000 de persoane pentru o eroare de $\pm 1\%$!

Cu toate acestea, în PPR existența inteligenței este echivalată cu cea a inimii, iar tăria și certitudinea relației dintre inteligență și creativitate cu cea dintre inimă și celelalte componente ale sistemului circulator. Analogia e incorectă din trei motive: (a) deturneză discuția despre generalizare statistică dinspre o comparație mult mai potrivită cu sociologia spre una forțată cu anatomia, PPR investigând aspecte psihologice (e.g., valori, trăsături, stereotipuri) mult mai apropiate ca variabilitate de atitudinile și opiniile investigate de sociologi decât de structura anatomică; (b) încearcă să inducă percepția unei variabilități reduse și în cazul inteligenței vorbind despre existența sa, când, de fapt, cartea folosește CI-ul, ceea ce înseamnă cu totul altceva, deoarece toți oamenii posedă inteligență (variabilitate minimă), dar diferă semnificativ din punct de vedere al nivelului de inteligență (variabilitate ridicată); (c) analogia relației dintre inteligență și creativitate cu legătura dintre inimă și

sistemul circulator este forțată și stranie. Nu există articole științifice care să susțină că vasele de sânge pompează sângele la inimă, existând un consens evident că lucrurile se petrec exact invers. Pe de altă parte, psihologii nu sunt de acord asupra relației dintre inteligență și creativitate. Profesorul David susține că inteligența corelează pozitiv până la un punct cu creativitatea, după care relația dispare. Această ipoteză este mai veche, Barron, Guilford, MacKinnon și alții formulând-o în anii '60, motiv pentru care, între timp, s-au adunat suficient de multe date pentru meta-analize. Iar un astfel de studiu a constatat existența a numeroase rezultate contradictorii și a respins ipoteza pragului (Kim, 2005).

În fine, trebuie să observăm că, în condițiile în care aproximativ 70% din totalul eșantioanelor utilizate în carte sunt nereprezentative, raportarea intervalelor de încredere ar fi văduvit PPR de multe dintre rezultatele „validate științific”. De pildă, când include în profilul final iraționalitatea mai scăzută a adulților români, în comparație cu cea a americanilor, se bazează pe eșantioane de 178, respectiv 240 de persoane, ceea ce înseamnă că mărimea efectului ar trebui să fie mult peste 0,35 pentru a exclude din intervalul de încredere valori mai mici decât această cifră. Luarea în calcul a intervalelor de încredere ar echivala, deci, cu excluderea foarte multor diferențe considerate importante. Și acestea nu sunt cele mai mici eșantioane folosite în PPR!

Toți acești factori populează PPR cu analize și concluzii defectuoase. De exemplu, profesorul David concluzionează că una din trăsăturile cardinale ale poporului român este dată de angajamentul școlar ridicat al copiilor români (angajamentul este un concept umbrelă care se referă la mai multe dimensiuni psihologice ale implicării copiilor în procesul de învățare). Dar, cum a ajuns la această concluzie? A avut la dispoziție două categorii de date contradictorii: (1) un studiu care includea 300 de elevi români de la patru școli bucureștene și care arăta că ai noștri obțin scoruri mai ridicate decât alte națiuni, inclusiv chinezii, sud-coreenii, americanii și britanicii; (2) seriile de date produse de PISA, care includ mai multe eșantioane reprezentative de elevi români (aprox. 5000 de elevi per testare), dar în care România ocupă o poziție foarte slabă în lume la indicatori ai angajamentului precum motivația de a învăța, absențele sau întârzierile la ore. În ciuda eșantionului mic și nereprezentativ, profesorul David afirmă că datele lui Lam reprezintă cunoștințe „validate științific”, ignorând rezultatele PISA, care dispun de eșantioane mult mai bune și de instrumente de măsurare similare! De fapt, chiar dacă acceptăm aceste date, trebuie observat că e normal să obținem

scoruri mai mari de angajament școlar la elevii români, când ne concentrăm pe școli din zona cu cel mai ridicat status socioeconomic din România. Mai mult, autorul nu pare deranjat de o contradicție izbitoare: deși recunoaște că angajamentul școlar prezice puternic performanța școlară și deci în virtutea angajamentului nostru ridicat ar trebui să avem rezultate școlare ridicate, în profilul nostru PPR include atât angajamentul școlar ridicat (la plusuri), cât și rezultatele foarte slabe la PISA (la minusuri).

În altă parte, profesorul David concluzionează că „cetățenii români de etnie maghiară sunt adesea mai aproape sub aspect psihocultural de cetățenii români de etnie română decât de cetățenii maghiari din Ungaria...cetățenii români au un fundament psihocultural comun mai important decât elementele ce îi diferențiază”. Uită să precizeze că eșantionul pe baza căruia a făcut multe dintre analize include doar 50 de etnici maghiari! Când compari rezultatele unui eșantion atât de mic cu rezultatele altui eșantion, o mărime medie a efectului are un interval de încredere foarte larg, deci poate foarte bine să nu însemne nimic! De asemenea, Studiul 2, efectuat de dânsul, deși dorește să proiecteze un eșantion care să permită comparații relevante între nouă provincii istorice românești, între români și maghiari, tineri și bătrâni ș.a.m.d., a inclus efectiv doar 300 de participanți, adică sub 30 de participanți pe provincie istorică. Mult prea puțini pentru a extrage concluzii serioase despre raportul dintre diferențele și asemănările diferitelor subgrupuri din țara noastră. Partea și mai ciudată este că, din nou, PPR nu s-a folosit de cercetările anterioare care au investigat aceste aspecte mult mai credibil. De pildă, putea analiza datele *Barometrului Relațiilor Etnice*, care a utilizat eșantioane reprezentative atât pentru etnicii români, cât și pentru cei maghiari și rromi, măsurând foarte bine stereotipurile și autostereotipurile etnice, dar și alte variabile de interes.

Ar mai fi multe de spus, însă mă opresc aici. Concluzionez cu tristețe că, în măsura în care promovează conținuturi îndoielnice, chiar periculoase, cu costul imens al sacrificării standardelor de bună conduită profesională, profesorul David face un mare deserviciu psihologiei românești. Este o ironie a sorții să întâlnești atâtea limitări tocmai la cartea care dorește să demonstreze absurditatea acuzațiilor de impostură și inutilitate pe care psihologia românească le-a îndurat în perioada comunistă.

Bibliografie

- [1] David, D. (2015). Psihologia poporului roman. Profilul psihologic al românilor într-o

monografie cognitiv-experimentală. Iași: Polirom.

- [2] Iliescu, D. (2015). Cum se înțeleg rezultatele unui studiu din domeniul psihologiei interculturale. *Revista de Politica Științei și Scientometrie*, 4, 98-102.
- [3] Franzoi, S.L. (2007). History of social psychology, in R.F. Baumeister & K.D. Vohs (Eds), *Encyclopedia of Social Psychology* (vol I, pp. 431-439), Thousand Oaks, CA: Sage.
- [4] Sussman, R.W. (2014). The myth of race the troubling persistence of an unscientific idea. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- [5] Wicherts, J. M., Dolan, C. V., & Van der Maas, H. L. J. (2010). A systematic literature review of the average IQ of sub-Saharan Africans. *Intelligence*, 38, 1-20.
- [6] Billig, M. (1979). *Psychology, Racism and Fascism*. Birmingham: Searchlight.
- [7] Neisser, U. et al. (1996). Intelligence: Knowns and Unknowns. *American Psychologist*, 51, 77-101.
- [8] Sava, F.A. (2015). Psihologia poporului român și scepticismul metodologic. *Revista de Politica Științei și Scientometrie*, 4, 94-97.
- [9] Terracciano A. et al. (2005). National character does not reflect mean personality trait levels in 49 cultures. *Science*, 310, 96-100.
- [10] Ticu, C. (2015). *De ce am avea nevoie de o „psihologie a poporului român”?*, *Revista de Politica Științei și Scientometrie*, 4, 107-109.
- [11] Terracciano A. & McCrae, R. (2006). Cross-cultural studies of personality traits and their relevance to psychiatry. *Epidemiologia e psichiatria sociale*, 15, 176-184.
- [12] Palmer, B. R., Manocha, R., Gignac, G. & Stough, C. (2003). Examining the factor structure of the Bar-On Emotional Quotient Inventory with an Australian general population sample. *Personality and Individual Differences*, 35, 1191-1210.
- [13] Grub W. L. & McDaniel, M. A. (2007). The fakeability of Bar-On's Emotional Quotient Inventory short form: Catch me if you can. *Human Performance*, 20, 43-59.
- [14] Cumming, G., & Finch, S. (2005). Inference by eye: Confidence intervals and how to read pictures of data. *American Psychologist*, 60, 170-180.
- [15] Tversky, A. & Kahneman, D. (1971). Belief in the law of small numbers. *Psychological Bulletin*, 2, 105-110.
- [16] Kim, K. H. (2005). Can only intelligent people be creative? A meta-analysis. *The Journal of Secondary Gifted Education*, 16, 56-66.